

položaj umetnosti u 'ugoslaviji na beogradskom trijenalu

(les lettres françaises, br. 1343, 15—21. juli 1970)

žorž budaj:

U prošli petak otvoren je IV Beogradski trijenale. Brojna publika, ministar za kulturu, nekoliko »zapadnih« kritičara umetnosti i, posle zvaničnih govora, grupa koja u Beogradu igra »Kosu« silazi niz veliko stepenište hola Muzeja pevajući najpoznatiju pesmu svoje predstave. Ali nije samo toplina ukazanog nam gostoprimstva u najboljem smislu srpske tradicije ono što ovu manifestaciju čini interesantnom i »vrednom putovanja« kako bi se reklo terminima putnih prospekata.

Svake tri godine, kao što mu i samo ime govori, Beogradski trijenale predstavlja konkretan bilans savremene umetnosti u Jugoslaviji. Kažem »u Jugoslaviji«, jer se radi o Federaciji od šest republika, što je dobro poznato, tako da je u svemu tome teško razlikovati određene specifične nacionalne karaktere.

Sve moje kolege bile su, kao i ja, osetljive na kvalitet celine, na mesto dato ovom slikarstvu koje iako u kontinuitetu nije zbog toga manje aktuelno — i, naročito, na prihvatanje novih tendencija kako ih je jugoslovenska terminologija nazvala, odnosno, na eksperimentalna istraživanja počev od konstruktivističke tradicije do korišćenja kompjutera u realizaciji bezbrojnih varijacija na osnovnu temu.

Za razliku od prethodnih, IV Beogradski trijenale više nije onaj gigantski susret okupljanja svih jugoslovenskih umetnika — i onih koji rade u zemlji i onih iz inostranstva. U nameri da kondenzuje kvalitet, da oduševi publiku a ne da joj dosadi, Trijenale je ove godine prikazao rezultat jedne stroge selekcije. Naše zadovoljstvo, kao i zadovoljstvo posetilaca, time je bilo veće. Makoliko ovakav stav organizatora bio čestit, jedna slična metoda nije mogla da ostane čista od svake nepravde. No ima li nepravde u umetnosti? Ali pre nego što bi se osvrnuli na retke nedostatke ovog Trijenala, bilo bi mnogo važnije da vidimo šta je on doneo.

Posetivši Bijenale vodećih galerija u Lozani, kao i Bijenale u Veneciji, mogu da kažem da Beogradski trijenale, iako striktno nacionalan, nimalo ne zaostaje od drugih sličnih manifestacija internacionalnog značaja. I više od toga: on pruža veće mogućnosti za otkriće novog.

Organizacioni odbor koji je izvršio selekciju, okupio je osamnaestoricu jugoslovenskih umetnika, kritičara i istoričara umetnosti oko Miodraga B. Protića, upravnika i animatora Muzeja savremene umetnosti u Beogradu. Logična postavka trijenala ponudila je posetiocu jedno, možda uslovno grupisanje autora prema kategorijama za koje treba reći da su malo krute: »slikari kontinuiteta, savremena figuracija, konceptualna umetnost«, itd., termini čija je zasluga u tome što su manje istorijski nego poetični.

U klasičnom smislu, rekao bih da je učestvovanje starih majstora postalo simbolično, sa snažnim Lubardom, zatim Markom Čelebonovićem, kao i uvek mladim Tabakovićem. Naivni, ili »savremeni primitivni« kako se radije nazivaju, imali su prednost na jednoj posebnoj izložbi u jednoj drugoj prestonici (Zagreb), tako da su na Trijenalu bili zastupljeni samo delima Hegedušića i Rabuzina. To je šteta jer oni su poznati u celom svetu.

Figuracija, u čistom smislu, dobija u ovoj zemlji originalne akcente koje nalazimo i u Parizu kod Dada i Veličkovića na primer, koji nisu jedini — Stupica, Bernik i Zoran Pavlović isto tako su renomirani stvaraoci. Novije tendencije (popartističke ili političke) ograničene su za Ivkovića, Draga ili Djaka. Krašovec slika planine u formi crtanih traka i ponekad pada pod uticaj De Kirika.

Apstrakcija ostaje vitalna jer se ne zatvara u internacionalne kalupe već zadržava svoju posebnu svežinu. Naravno, tu je Mihajlović — pre par nedelja izlagao je u galeriji Ariel — kao i Ivačković, gestualan i liričan — on živi u Ivriju — zatim Kuduz sa svojim čvrstim kompozicijama, Mića Popović, Petlevski koji je neko vreme živio kod nas, Perčinkov i, najzad, poetska čistota Sokićeve, Čelića, Vozarevića i Damnjana. Jagoda Bulić izlaže svoje tapiserije rađene krupnim konopima — čiste apstraktne kompozicije u reljefu, izvanredne i sposobne da ispune i ožive velike prostore.

Skulptori su me unekoliko razočarali jer među njima nisam našao, kao što je to bilo prethodnih godina, uzbudljivih otkrića. Moram reći da su mi jugoslovenski umetnici blisko poznati. Zbog toga sam se sa zadovoljstvom sreo sa monumentalnim Džamonjom, sa prigušenom ali приметnom senzualnošću Olge Jančić, sa Anom Bešlić, sa rapavim i umornim organizacijama Olge Jevrić, dopala su mi se dela Mire Jurišić, uprkos uticaja Henri Mura. Vučinić-Turinski radi u stilu Čehoslovaka Preclika. Pomenuo bih i Manevskog, Boškova, Rotara i Kratohvila; ali Oto Logo ostaje čistiji, potvrđeniji.

U konstruktivizmu i geometrijskoj umetnosti Picelj (45 godina) i Šutej (35), zaslužno uživaju renome u svetu. Oni donose ne samo tehničke novine već i jedan novi duh u pravcu u kome svaka novina izgleda bezuslovno ograničena.

Primarne strukture Čadež-Lapajneove (jedinstvene u svom žanru) suženog su dometa, ali naučno rađeni volumeni Felerera, Grabulja, Kauzlarića i Hrvackog, svojim visokim kvalitetom dobro bi pristajali u svakom pariskom izložbenom salonu.

Pojedini autori dodaju svojim krutim formama — pokret ili iluminaciju pokreta. Najbolji su Tihec, Mihić i Rihter. Drugi im dodaju efekte svetla, kao Lj. Šibenik svojim volumenim potopljenim u crno svetlo, zatim Galić i, na-

ročito Srnc koji predstavlja pravo otkriće ovog Trijenala. Na snop metalnih šipki koje povezuje u apstraktnu kompoziciju i oživljava rotacionim kretanjem, on projektuje dia pozitivive sa crtežima geometrijske kompozicije. Efekat je izvanredan i Srnc time postiže novi korak napred u razvoju ove estetike.

Težeći uvek dalje, čisto konceptualni projekti grupe OHO čine mi se inteligentni, ali mislim da im nedostaje ona fantazija koja bi opravdala ovaj nov način izražavanja. Bilo kako bilo, njihovo iskustvo je zanimljivo. Međutim, osetljiviji sam za radove Bonačića koji se služi kompjuterom u realizaciji programiranih varijacija koje se stalno obnavljaju u kretanju na svetlećem panou kojim je ukrasio fasadu Muzeja.

Svi ovi gore navedeni umetnici većinom rade u Zagrebu i možemo im samo poželeti da i dalje imaju sve uslove za nastavljjanje svojih istraživanja.

Raul Žan Mulen otišao je da ih poseti te će on u idućem broju pisati o njima i o likovnoj aktivnosti u Hrvatskoj, kao i o sekciji grafike na Trijenalu, što sam ja namerno izostavio.

Ovaj Trijenale izazvao je mnogobrojne diskusije. Jedna je bila specijalno organizovana za inostrane kritičare okupljene u Beogradu. Tom prilikom, problem organizacije ve-

likih umetničkih manifestacija, jedva je i dotaknut. Veliki, po duhu demokratski skup od nekoliko stotina dela, zamara publiku ne razonodivši je, tako da joj čak ni ne pomaže da shvati najnovija strujanja u likovnoj umetnosti. Ali, imperativni izbor koji obavi jedan malobrojan odbor, uvek izaziva ljubomore i proteste onih koji nisu bili pozvani. U tom smislu, otvoreno treba reći da je teško istovremeno zadovoljiti i svog oca i svog sina i magarca, i, da demokratske metode nisu od velike koristi, jer dati satisfakciju umetnicima često je isto što i prikazati publici jednu nagomilanu i opterećenu izložbu, a najgore od svega, izložbu bez vaspitne vrednosti.

Međutim, i meni je, kao i organizatorima Beogradskog trijenala, vrlo žao što su umetnici kao što su Dado, Generalić, Gliha i Omčikus apstinirali i odbili da izlažu, što slikari, kao Ljubinka, nisu bili pozvani. Ali, trijenali se smenjuju i ono što jedan propusti, može da popravi sledeći. Što se tiče izložbe priređene prilikom Trijenala u Kulturnom centru, njen nivo je osrednji. Naravno, neki umetnici koji na njoj izlažu (Čubraković i Milić Stanković pre svega, — dva umetnika potpuno suprotnih estetika) mogli su imati opravdano mesto i u Muzeju. Ali nam je poznato koliko je Jugoslavija bogata u talentima svake vrste.

jugoslovenska umetnost na beogradskom trijenalu

arts review, 18. XI 1970.

pierre rouve

Traganja i dvoumljenja jugoslovenskih umetnika za poslednje tri godine mogu da izgledaju suviše ezoterična da bi bila od bilo kakvog značaja za britansku umetničku scenu. Pa ipak IV trijenale u beogradskom Muzeju savremene umetnosti ne može se odbaciti kao tuđinski hvalospev lokalnog ponosa: istraživanja koja smo videli na obalama Save ne razlikuju se mnogo od nastojanja otkrivenih na Temzi. U oba slučaja umetnici usvajaju tekuće internacionalne umetničke idiome ali pokušavaju da ih izmene u lokalnom duhu. Zajednička vizuelna osnova — figurativna, konstruktivna ili kibernetička — ukazuje na internacionalnu rasprostranjenost umetničkih stremljenja. Uglom devijacije meri se značaj individualnih dostignuća. Ma kako da se razlikuju Ben Nikolson i Petar Lubarda treba da se procenjuju istim devijacionim standardima.

Postoji još nešto u stvaralačkoj klimi što preovlađuje na Trijenalu i stvara od njega nešto više od nacionalnog izloga: — podsticaj konačni ali prisilni — da se ponovo razmisli o dva tradicionalna pojma koja su pomogla da se uobličili naše razumevanje (ili nerazumevanje) moderne umetnosti: topologija i hronologija.

Nehotice, istoričari umetnosti pretvorili su se u geografije umetnosti. Ne znajući, prihvatili smo njihovu opsesiju koja nam je ušla u krv — ne samo o umetnicima, nego o umetnosti: Pariz je kolevka kubizma a Minhen ekspresionizma. Bez rezerve smo prihvatili koncepcije centralnih izvora i perifernih strujanja u evoluciji i vrednovanju umetnosti. Za takva procenjivanja, opterećena geografskim predrasudama, šta god da se dogodi na ovom području po definicije je čista mimikrija otkrića koja su patentirali duboko poštovani centri čiji nas lačni sjaj zaslepljuje za sve što se neguje izvan njih. Predratni estetički seizmografi na kontinetu nisu zabeležili nikakva britanska strujanja. Preteča fovista, Nadežda Petrović, još uvek je nepoznata. Umetničkim previranjima u Njukaslju, Veneciji ili Zagrebu još uvek je suđeno da prolaze neprimećeni, dok ne odbacimo mistifikaciju o centralnim podsticajima i perifernoj inerciji. Beogradski trijenale primorava nas da tako postupamo suočavajući nas sa mnogim vrednim delima stvorenim na rubu Evrope ili u srcu moderne umetnosti. Kad bi se Brankusi danas ponovo rodio ne bi mu bilo potrebno da prepešači čitav put do Pariza da bi ga primetili